

ДІАЛЕКТНА ОСНОВА ПРІЗВИСЬК ЖИТЕЛІВ ЛЬВІВЩИНИ

Анотація. У статті проаналізовано прізвиська, що функціонують у говірках Львівщини. Аналіз зроблений на фонетичному, морфологічному, словотвірному, лексичному рівнях. Зроблено спробу представити регулярні та нерегулярні явища, простежені на матеріалі неофіційних антропонімів, засвідчити, що говірка і прізвиська – взаємопов'язані процеси.

Ключові слова: антропонімія, прізвисько, говірка, мовний рівень, фонема.

Діалектні особливості у фонетиці, лексиці, морфології знаходять відбиток у прізвиськах. Мовотворчість народу багата на діалектний антропонімний фактаж.

Неофіційні іменування відіграють важливу роль у житті народу. Дослідження індивідуальних прізвиськ і сімейно-родових назв є одним із найактуальніших завдань неофіційної антропонімії. Кожне прізвисько є «лінгвальним фактом» антропонімії. Для антропоніміста важливо, як прізвисько називає носія, тобто яке його синхронне антропонімне функціонування [4, с. 15]. Вивчення українських прізвиськ розпочалося з праць М. Сумцова, В. Охримовича, І. Франка, В. Ястребова, І. Крип'якевича, І. Сухомлина. Неофіційні найменування як засоби вторинної номінації (а серед них і прізвиська) становлять помітний пласт антропонімікону національної мови українського народу. Окремим питанням народно побутової антропонімії присвячено розвідки Б. Близнюк [1], Г. Бучко [2], С. Вербича [3], Л. Кравченко [5], М. Лесюка [6], Р. Остаха [7], Є. Черняхівської [12] та ін. Неофіційні іменування монографічно дослідили Н. Павликівська (псевдоніми) [8], П. Чучка (неофіційні іменування Закарпаття) [13], Н. Федотова (прізвиська Луганщини) [10], В. Чабаненко (прізвиська Нижньої Наддніпряни) [11], Г. Аркушин (прізвиська північно-західної України) [9], Н. Шульська (неофіційні іменування Західного Полісся) [14].

Ми дотримуємося погляду, що *прізвисько* – це неофіційне йменування, яке дають номінатори особі чи колективі людей за індивідуальними ознаками, а також за спорідненістю і своєю цтвом між носієм і членами родини для ідентифікації і конкретизації. Прізвиська людей становлять особливий клас пропріальної лексики, оскільки виявляють специфіку на рівні виникнення, функціонування і взаємозв'язку з екстралінгвальними й інтерлінгвальними чинниками. Прізвиськам притаманні індивідуальність, конотативне забарвлення і вмотивованість. Джерельною базою наших студій є записи прізвиськ жителів Львівщини.

Мета статті – простежити функціонування прізвиськ у говірках Львівщини на всіх мовних рівнях. Об'єктом дослідження є індивідуальні відапелативні прізвиська.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування результатів дослідження.**Фонетичний рівень.**

Простежуємо виявлення регулярних та нерегулярних вокалічних та консонантних явищ:

– звуження /e/ і наближення до /и/ в ненаголошеній позиції, або повна заміна: *Кучирівий* (с. Подусів Прм);

– перехід /a/ в /e/: *Банск Никола* (с. Ходорківці Ждч), *Банскова* < від прізвиська чоловіка Банск (с. Лагодів Прм), *Вівсеники* (с. Кізілів Бск), *Конітина* (с. Чуква Смб), *Кукурузеник* (с. Нестюки Злч), *Лободечка* < від прізвища чоловіка Лободяк (с. Новосілки Прм), *Пацетники* (сс. Грушів Дрг, Лисятичі Стр, Літиня Дрг, Подусів Прм), *Пришлячка* < від прізвища чоловіка Пришляк (с. Ушковичі Прм), *Рішнск Іван* < від прізвища діда Рішняк (житель с. Сидорівка Ждч), *Цвск* (с. Ходорківці Ждч), *Цвечок* (сс. Новосілки Прм, Подусів Прм);

– перехід /a/ в /и/: *Кучерівий* (с. Грушів Дрг);

– перехід /e/ в /a/: *Контроляр* (с. Кругів Злч);

– заступлення фонемою /o/: *Єден* (с. Монастирець Стр), *Єдинак* (с. Ушковичі Прм);

– заступлення фонемою /i/: *Гирняк* (с. Монастирець Стр);

– укання: *Кугут* (сс. Воля Задеревацька Стр, Кізілів Бск, Семенівка Пст, Ходорківці Ждч), *Зузюлька* (с. Климець Скол), *Куждий* (с. Климець Скол);

– акання, очевидно під впливом російської мови: *Адеса* (с. Лівчиці Ждч);

– послідовна депалаталізація середньоязикової сонорної /r/: *Борачок* (с. Старий Яричів КБ);

– заміна /y/ на /o/: *Борачок* (с. Старий Яричів КБ);

– заміна /o/ на /a/: *Ганька Зазулька* (с. Борчків Злч);

– заміна /i/ на /e/: *Адрей* (сс. Мохнате Трк, Переліски Брд, Пониква Брд, Суходоли Брд), *Казечка* < від імені чоловіка Казимир (с. Бердихів Явр), *Пасєка* < від прізвиська діда Пасєка (с. Підгайчики Смб), *Пасєчиха* < від прізвища чоловіка Пасєка (с. Соколя Мст);

– ствердіння /щ/: *Авганец* (сс. Дидятічі Мст, Корчів Скл, Кнісело Ждч, Побіч Злч, Сидорівка Ждч, Явора Трк), *Американец* (с. Дидятічі Мст), *Філіпец* (с. Тур'я Бск);

– ствердіння /т/: *Батко* (с. Чаниж Бск);

– ствердіння /с/: *Нуска Данилова* < від імені діда Данило (с. Голобутів Стр);

– заміна /г/ на /г'/: *Вольга* (с. Дидятичі Мст), *Бодана* (с. Лішня Дрг);

– вживання протетичної фарингальної /г'/: *Гамериканець* (с. Новосілки Злч), *Гамериканка* (с. Берегове Мст), *Гамеркант* < американець (с. Корничі СМБ), *Гамроз* < від імені діда Амросій (с. Дидятичі Мст), *Гамрозь* < від імені діда Амросій (с. Верчани Стр), *Ганонько* < від імені Ананій (с. Кнісело Ждч), *Василь Гартемонів* < від імені діда Гартемон (с. Прибужани КБ), *Голени* (с. Звижень Брд), *Голько* (с. Демня Мкл), *Гольця* (с. Брониця Дрг), *Гомелько* (с. Маркопіль Брд);

– вживання протетичної фонемі /в/: *Вогирок* (с. Стрілки Прм), *Вогирчиха* < від прізвиська чоловіка Вогирок (с. Стрілки Прм), *Василь Восипків* < від імені батька Осип (с. Тростянець Злч), *Вольга* < від імені Ольга (с. Дидятичі Мст), *Ворина* < від імені Орина (с. Нижне Синьовидне Скол), *Воніхро* < від імені діда Онуфрій (с. П'ятничани Стр), *Вонфрив* < від імені діда Онуфрій (с. Нагуєвичі Дрг);

– заміна звукосполук /чн/ на /шн/: *Пасяшник* < є пасічником (с. Верхобуж Злч);

– вживання протетичної фонемі /й/: *Ганка Іванцьова* < від імені діда Іван < Іван (с. Зав'язанці Мст), *Іван* (с. Тростянець Злч), *Іван з Варшави* (с. Сновичі Злч);

– метатеза: *Гарвишків* < від імені діда Гаврило (с. Тур'я Бск);

– втрата звуків у процесі мовлення: *Зауч* (с. Скварява Злч).

Простежуються відмінності в наголошуванні слів: *Адамчиха* < від імені діда Адам (с. Сидорівка Ждч), *Анна Руда* (с. Гребенів Скол), *Борисів Ромко* < від імені прадіда Борись (с. Прибужани КБ), *Гнат'ю* (с. Черневе Мст), *Голова* < був головою сільської ради (с. Брюховичі Прм).

Лексичний рівень. Для багатьох прізвиськ твірними основами слугували лексичні діалектизми: *Вася Ровер* 'чоловік завжди їздить велосипедом' (с. Сновичі Злч), *Варгуля* < діал. варгуля 'людина, у якої великі губи' (с. Золочівка Злч, Колодуби Мкл), *Василь Файний* 'гарний' (с. Велика Вільшаниця Злч), *Воробко* < пор. діал. воробко 'горобець' (чоловік малого зросту) (с. Пониковиця Брд), *Вуєк* (с. Полонична КБ), *Гвоздок* < діал. гвоздок 'цвях' (с. Корчів Скл), *Качавора* < пор. діал. качавора 'неохайна' (с. Сасів Злч), *Книдлик* < 'чоловік дуже любить книдлі' (с. Дуліби Ждч), *Кордупиль* < пор. кордупиль 'коротун' (с. Стільсько Мкл), *Куца* < пор. діал. куца 'маленька' (с. Млинська Ждч, Нижне Синьовидне Скол), *Куца Маріна* (с. Батятичі КБ), *Няньцо* (с. Брюховичі Прм), *Нанашко* (с. Кіндратів Трк), *Огурок* (с. Стільсько Мкл).

Словотвірний рівень. Вуличні прізвиська утворюються за допомогою словотвірних засобів.

– редерація: *Стас* < *Стасюк*, *Стах* < *Стахів*, *Чиж* < *Чижевський*, *Шпак* < *Шпаковський*;

– прізвиська, утворені від словосполучень: *Баба Гнаткова* < від імені чоловіка Гнат (с. Маркопіль Брд), *Баба Іганка* < від імені баби Ганни (с. Скварява Злч), *Білобрисий Іван* 'білявий' (с. Ричагів Мкл), *Влацько з поля* 'єдина хата стоїть

біля поля' (с. Переліски Брд), *Галька Довга* 'дуже висока дівчина' (с. Побіч Злч), *Гандзі Борового* < від прізвиська чоловіка Боровий (с. Дідилів КБ), *Надька Коза* (с. Раковець Пст), *Спутаний Гєнко* < має дрібну ходу (с. Батків Брд) *Тарас Кудлась* < кудлатий (с. Бортники Ждч), *Федько Лисий* (с. Ушковичі Прм);

– зрощення: *Гамайгусьо* 'коли син не хотів їсти, то мама казала: «Гамайгусю»' (с. Братковичі Грд), *Гані Гусінасі* 'жінка, яка випасає гуси' (с. Стрептів КБ), *Нашамаманашигато* (с. Смолин Явр), *Непийтиво* (с. Золочівка Злч), *Папаримська* < від прізвиська діда Папаримський (с. Голешів Ждч), *Понемношук* (с. Ступниця Дрг), *Титибоняпарасоля* (с. Смолин Явр), *Фідіван* 'від імен Федір та Іван' (с. П'ятничани Стр).

– фонетична деривація: прізвиська, утворені шляхом лексичних та звукових асоціацій (за асоціацією належності апелювативів до одного класу чи виду, за асоціацією родо-видових та видо-родових відношень апелювативів, за звуковою та змістовою асоціаціями тощо): *Бандура* < *Диндура* (с. Переліски Брд), *Барбос* < *Вовк* (с. Верчани Стр), *Білий* < *Чорний* (Уріж Дрг), *Булка* < *Пиріг* (с. Борщів Прм), *Буня* < *Бойницький* (с. Струтин Злч), *Бучко* < *Буковинський* (с. Новосілки Злч), *Демідрол* < *Демид* (с. Пуятитичі Грд), *Казьорко* < *Лазорко* (с. Новосілки Злч), *Киця* < *Кіт* (с. Верчани Стр), *Козуля* < *Вовк* (с. Ушковичі Прм), *Коцьолко* < *Коцелко* (с. Переліски Брд), *Мозоль* < *Піхур* (с. Ушковичі Прм), *Огрязок* < *Качан* (с. Городище СМБ), *Пачка* < *Коробка* (с. Потелич Жвк), *Сосиска* < *Ковбаса* (с. Корчів Скл), *Співак* < *Музика* (с. Дидятичі Мст);

– редуплікація: *Біба* < *Білан* (с. Старий Милятин), *Дуду* < *Дудар* (с. Тростянець Злч), *Чуча* < *Чукас* (с. Струтин Злч), *Шошо* < *Шокало* (с. Дидятичі Мст);

– аббревіація: *Бібісі* 'жінка, яка все знає' (с. Болозів Ст. Самб, Прибужани КБ), *ООН* < *Олійник Олег Назарович* (с. Володимирці Ждч), *ЧП* < *Чукас Ігор Павлович* (с. Кіндратів Трк).

Морфологічний рівень. Фіксуємо такі морфологічні особливості, виявлені в неофіційних антропонімах: родова диференціація: *Квазімода* 'який схожий на Квазімоду – героя роману В. Гюго' (с. Кіндратів Трк), *Коня* 'так каже на коня' (с. Угри Грд), *Кона* < від прізвища Копій (с. Скварява Злч), *Назя* < від прізвища Наза (с. Сновичі Злч), *Руля* < від імені Руслан (с. Кнісело Дрг), *Танкіста* 'в армії був танкістом' (с. Туринка Жвк);

– в іменниках середнього роду немає подовження: *Весіля* (с. Гряда Жвк);

– вирівнювання прикметників за зразком твердої групи: *Синий* (с. Угри Грд).

Прізвиська жителів Львівщини репрезентують діалектні особливості на фонетичному, морфологічному, лексичному рівнях. Функціонування прізвиськ у говірках є постійним взаємопов'язаним явищем.

Умовні скорочення назв районів

Брд – Бродівський, Бск – Буський, Грд – Городоцький, Дрг – Дрогобицький, Жвк – Жовківський, Ждч – Жидачівський, Злч – Золочівський, КБ – Кам'яно-Бузький, Мкл – Миколаївський, Мст – Мостиський, Прм – Перемишлянський, Пст – Пустомитівський, Рдх – Радехівський, Скл – Сокальський, Скол – Сколівський, Сmb – Самбірський, Стр – Стрийський, Ст.Сmb – Старосамбірський, Трк – Турківський, Явр – Яворівський.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Близнюк Б. Сучасні гуцульські прізвиська / Б. Близнюк, М. Будз // Наук. зап. Сер. «Мовознавство» / Кіровоград. держ. пед. у-тет ім. В. К. Винниченка. – Кіровоград, 2001. – С. 93–95.
2. Бучко Г. Є. Народно-побутова антропонімія Бойківщини / Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко // *Linguistica slavica* : Ювілейний збірник на пошану І. М. Железняк. – К. : Кий, 2002. – С. 3–14.
3. Вербич С. О. Деякі прізвища і прізвиська українців з погляду походження / С. О. Вербич // Актуальні питання антропоніміки : зб. мат. наук. читань пам'яті Юліана Костянтиновича Редька. / Відп. ред. І. В. Єфименко. – К. : НАН України Інститут української мови, 2005. – С. 56–62.
4. Ковалик І. І. Типологія системи словотвору прізвиськ жителів села Млинів Жешівської області ПНР / І. І. Ковалик // Повідомлення української ономастичної комісії. – Вип. 4. – К., 1967. – С. 15–30.
5. Кравченко Л. О. Сучасні прізвиська Полтавщини / Л. О. Кравченко // *Studia Slavistica*. Випуск 9: Ономастика. Антропоніміка [Текст] : зб. наук. ст.; [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. – С. 150–158.
6. Лесюк М. Прізвиська жителів гуцульських сіл / М. Лесюк // *Przezwiseka i przydomki w językach słowiańskich. Część 1.* / Pod redakcją Stefana Warchol. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. – S. 227–240.
7. Остап Р. І. Із життя сучасних українських прізвиськ 2 / Р. І. Остап // Українське і слов'янське мовознавство. – № 4 (138). – Ужгород, 2001. – С. 408–412.
8. Павликівська Н. М. Питання української псевдонімії ХХ століття / Н. М. Павликівська. – Вінниця : Глобус-прес, 2011. – 386с.
9. Словник прізвиськ північно-західної України : У 3-х т. / Упорядник Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009.
10. Федотова Н. М. Сучасні прізвиська Луганщини: когнітивна прагматика творення тексту оніма : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна / Н. М. Федотова. – Харків, 2008. – 20 с.
11. Чабаненко В. А. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини : У 2-х кн. / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 2005.
12. Черняхівська Є. М. Про одну з особливостей української антропонімії (колективні прізвиська) / Є. М. Черняхівська // Вісник Львів. ун-ту ім. І. Франка. Серія філологічна. – Львів : Львів. ун-т ім. І. Франка, 1975. – Вип. 9. – С. 62–65.
13. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: Рукопис дисертації на здобуття вченого ступеня доктора філологічних наук / Чучка Павло Павлович. – Ужгород, 1969. – 987 с.
14. Шульська Н. М. Неофіційна антропонімія Західного Полісся : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. / Волинський національний університет імені Лесі Українки / Н. М. Шульська. – Луцьк, 2011. – 20 с.
15. Sajewicz M. *Przezwiseka mieszkańców kilku wsi z białorusko-ukraińskiego pogranicza językowego na Białostoczczyźnie* / M. Sajewicz // *Przezwiseka i przydomki w językach słowiańskich.* – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1999. – S. 59–85.
16. Surma G. *Przezwiseka mieszkańców gminy Debrzno* / G. Surma // *Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego.* – 1985. – Nr 11. – S. 69–86.

Mariya Nalyvaiko

The dialect base of the nicknames in Lviv region

Summary. In the article analyses nicknames which function in dialect of Lviv region. The analyses is done at a basic linguistic levels: phonetic, word-formstion, morphological, lexical. An attempt to present the regular and not regular dialect phenomena traced on material of unofficial nicknames is done.

Key words: anthroponomy, nickname, lexico-motivating group, phonema.

Одержано 09.06.2016 р.